

posíci zahraniční, včleňující náš stát do organismu hospodářství skutečně světového.

Vlastimil Kybal.

LITERATURA (exportně obchodní). — Publikace BUREAU OF FOREIGN AND DOMESTIC COMMERCE, jež vydává United States Department of Commerce ve Washingtonu, týkající se latinské Ameriky, a to jak jednotlivých zemí (Brasílie, Bolívie, Kolumbie, Paraguay, Peru, Venezuela), tak i jednotlivých odvětví výrobních, obchodních usancí, dopravy, financí a j. — Z příruček uvádí se pouze E. B. FILSINGER, *The Commercial Traveler, s Guide to Latin America*, 1920 (nyní nové vyd.) — Všeobecný přehled roční poskytuje znamenitý COMMERCE YEARBOOK (for 1926, vyd. 1927) a týdenní časopis COMMERCE REPORTS. Další aktuální přehledy přinášejí časopisy FOREIGN TRADE BULLETIN (New York), THE BOARD OF TRADE JOURNAL (Londýn), berlínská WIRTSCHAFTLICHER NACHRICHTENDIENST, z českých se všímá Jižní Ameriky, ovšem především s hlediska emigračního, ČESKOSLOVENSKÁ EMIGRACE, vyd. Masarykovou Akademií Práce. — Dobré přehledy o jednotlivých zemích podávají roční REPORTS anglických obchodních attaché, jež vydává H. M. STATIONERY OFFICE v Londýně, kde vyšel též dobrý A SURVEY OF OVERSEAS MARKETS, 2. vyd. 1926. — Z místních časopisů jest uvéstí WILEMAN'S BRAZILIAN REVIEW (Rio de Janeiro, týdeník) a periodické publikace obchodních komor jihoamerických, cizozemských i domácích. — Pro praktické obchodníky jest též určen ANGLO-SOUTH-AMERICAN HANDBOOK, vyd. W. H. Koebel v Londýně r. 1922, francouzské — těžce přístupné — spisy PAUL WALLE, zejména AU BRÉSIL, ÉTAT DE SAO PAUL a L'ARGENTINE TELLE QU'ELLE EST, německé publikace OTTO BUERGEROVY (Argentinien 1924, Paraguay 1927) a předválečný, ale stále cenný český spis J. V. VANÍČKŮV, *Republiky řeky La Platy*, Praha, Merkur 1911.

Organisace a civilisace.

Primitivní člověk položil základy k lidské hmotné civilisaci toho dne, kdy počal si uvědomovati souvislost příčin a následků nejen ve zjevech přírodních, ale i ve vlastním konání. Hromaděním zkušeností těchto pozorování ze skutečného života a jejich mimovolným roztřídováním počala se u něho vytvářeti představa o účelnosti. To byl druhý stupeň v civilisačním vývoji prvotního člověka. Později následovalo úmyslné hromadění „příčin“, co nejružněji spojených, za účelem vyvolání určitého „následku“, t. j. předem stanoveného cíle. Tento třetí stupeň civilisačního vývoje, vyjádřený v moderním názvosloví, znamená, že člověk počal organisovati.

Máme-li na mysli veškerou činnost lidskou, pak organisovati, ve svém nejširším slova smyslu, bude znamenati souřadování neodvislých částí členů či dílů, z nichž každý má svůj

zvláštní úkol, úřad či poslání, za účelem dosažení určitého, ustanoveného cíle. Ve vzájemném poměru těchto souřaděných členů je již obsažen jejich poměr k celku. Tento celek tvoří pak organism, jímž můžeme ve všeobecném použití označiti jak stroj, tak i průmyslový závod či vojenský sbor nebo církev, společnost či stát. Kant nazval organism materiální bytostí, jež existuje pouze vzájemným vztahem všech svých členů k něčemu jinému, jakožto prostředku či cíli. Na př. strojové části jsou sestaveny tak, aby celek po zavedení hnací síly mohl nahraditi lidskou práci tam, kde je potřebí výrobní kvantity, více přesnosti a více zručnosti. Libovolná součást strojová existuje tedy pouze ve vzájemném vztahu ostatních součástí k účelu stroje, celku, t. j. vztahem k výrobnímu výkonu. Sama o sobě nemá existenčního smyslu. Podobně nacházíme u vojenských sborů: předmět organisace — vojín; účel — bojovná akce v době války; prostředek — výcvik ve zbrani a přísná kázeň. Kantova definice „materiální bytosti“ je zde velmi jasně zobrazena. K určitéjšímu zobrazení a utřídění jednotlivých částí organizačního celku můžeme použiti definice Coleridgeovy, jenž tyto části nazývá pouhými mrtvými ústrojími, které obživují a stávají se stroji jenom ve vzájemném vztahu k sobě a jichž význam vysvitne plně teprve celkovým souhrnem, vzájemnou činností vytvořeným. Tento souhrn, organizační celek, liší se pak kvalitativně od každé jednotlivé součásti, z níž je složen.

Dějiny lidstva jsou dějinami organisací. Člověk poznal nejdříve výhodu a sílu organisování na poli válečném. Nejstarší organisací je tedy vojenská organisace. Pak přichází organisování zajatců-otroků v pracovní jednotky. Rozvinutí obchodních styků, nové prostředky a způsoby dopravní, karavany a lodi, vedly k organisování výměny zboží. Později vyvíjí se dokonalé organisace státní, náboženské, stavovské, cechovní a konečně s příchodem průmyslové revoluce — organisace průmyslové.

Vojevůdci, státníkové, kazatelé a reformátoři, kupci a pod. byli vlastně vždy rozenými organisátory, kteří v prvé řadě znali tajemství umění, jak zacházeti s lidmi, což je jednou z hlavních otázek organisace, máme li na mysli organisace právě vyjmenované. Umění organizační bylo však v té době jenom přirozeným darem, talentem, jenž instinktivně dovedl oceniti souvislost zúčastněných činitelů a předpověděti výsledek jejich

součinnosti. Nebylo zde úmyslné analýsy, nýbrž seskupování řady činitelů v organizaci, za účelem docílení určitého výkonu, dělo se na základě intuice vůdcovy. Srovnáme-li tyto poměry s nynější organizační praxí jakéhokoliv druhu, objeví se nám zřetelná tendence v moderní době, snažící se postavit organizování na základ vědecký. Hledíme především rozbořem, analýsou nalézt zákony organizace, nabýti dokonalé znalosti daného problému, vyloučiti všechny nepříznivé činitele, a pak přistupujeme k synthése, jež pokud se týče organizace lidské práce, není ničím jiným než kombinací schopností lidských.

Tovární systém, jež do hospodářského života národního přinesla tak řeč. průmyslová revoluce koncem osmnáctého a začátkem devatenáctého století, dal organizování celou řadu problémů, jichž řešení nutno hledat v hospodářských, politických a sociálních vědách, v psychologii i inženýrství.

Průmyslová revoluce přišla příliš náhle, než aby lidská společnost dovedla se jí přizpůsobiti. První továrny v Anglii, v kolébce industrialismu, které byly nejen pracovními dílnami, ale i noclehárnami, řízeny byly v autokratickém duchu feudalismu. Problémy organizační byly tím velmi zjednodušeny, ježto na nejdůležitějšího činitele, na lidský element, nebráno naprosto ohledu. Na př. známý zákon anglický o pobytu, Settlement Act z 18. století, zapovídal dělníkovi svobodnou volbu bydliště. Tyto poměry se však rychle měnily následkem uvědomělého politického a sociálního hnutí dělnictva. Moderní ráz problémů organizačních objevoval se pak zřetelněji, čím více se stupňovala dělba práce a použití strojů v závodech při jejich současném vzrůstu.

K dělbě práce vedla zvýšená poptávka a rozšiřování trhu vůbec a požadavek větší přesnosti a tím nutně přivedena velkovýroba. Dělba práce pak byla přímou příčinou zlepšování strojů, které zaváděny tam, kde výrobní operace se zjednodušila na jednoduchý, elementární, opakovaný úkon a kde vyžadovalo více přesnosti, více zručnosti a méně inteligentního úsudku, a dobrého, ale levného výrobku. Jinými slovy řečeno: nastal přechod zručnosti na stroje, které konají vlastně monotónní práci.

Tato dělba práce, provedená zprvu v dílně, v práci mechanické, stala se vzorem pro veškeré organizační tendence a úsilí v průmyslu. Dělba práce však není objevem průmyslové revoluce. V dějinách vývoje organismů sociálních či fysických mů-

žeme určitě sledovati, jak tento vývoj je podmíněn vzrůstajícím pooddělováním prací a činností na jedné straně a jejich bližším spojováním na straně druhé. Adam Smith*) neobjevil tedy tento prastarý poznatek, nýbrž jen znovu zdůraznil výhody dělby práce, která umožňuje, že stále vzrůstající počet lidí může žít v blahobytu i na omezeném okrsku. Dal tak nový význam staré doktríně, že dělba práce, což ve svém nejširším slova smyslu znamená prvou část organisace, zhospodárňuje práci.

Organisování a řízení průmyslových podniků je jedním z nejdůležitějších činitelů nynějšího hospodářského života. Na vyřešení těchto problémů závisí výše životního blahobytu jak jednotlivců, tak i národů, t. j. dokonalost průmyslové organisace určuje velkou měrou výši hmotné civilisace národa. Organisace veškeré produktivní činnosti lidské na základě fakt a vědecké analýsy je přínosem technického hospodáře, průmyslového inženýra do moderního národního hospodářství, směřujícím k podpoře a pozvednutí životní úrovně lidstva. Životní úroveň, bohatství národů není podmíněno jen přírodním bohatstvím, nýbrž i množstvím a jakostí mentálních a fyzických sil obyvatelstva a stavem jeho výrobních prostředků. Tyto dvě poslední složky účelně rozdělené a znovu souřaděné spolu s hmotou, penězi a ohledy na odbytiště**) — dávají společným využitím hospodářský účinek, s nejmenším vynaložením síly, hmoty, práce, peněz a času. A to je cíl a účel průmyslové organisace.

Průkopníci průmyslové revoluce, inženýři Wyatt, Arkwright, Watt, Stephenson, Fulton atd., otevřeli přírodní ložiska energie k lidskému použití a ukázali na velké možnosti nahrazení lidské

*) Ve spise „Wealth of Nations“ (1776) A. Smith píše o dělbě práce: „Toto velké zvětšení množství výrobního, jež následkem dělby práce může býti vykonáno stejným počtem dělníků, je důsledkem těchto tří okolností: za prvé vzrůstu zručnosti dělníkovy; za druhé úspory času, jenž obyčejně bývá ztracen přecházením od jednoho druhu práce k jinému; a konečně vynálezy velkého množství strojů, které usnadňují a zkracují práci a umožňují tak jednomu dělníku vykonávat práci mnohých.“

Výhodu dělby práce rozvádí dále anglický matematik Ch. Babbage ve spise „Economy of Machinery and Manufacture“ z r. 1832: „Rozdělením práce na různé úkony, z nichž každý vyžaduje různé množství zručnosti a síly, je továrníku umožněn přesný nákup těchto obou určitých množství, jež výroba si vyžaduje.“

**) Charles B. Going, americký technický hospodář vyjmenoval složky řízení průmyslových podniků v serii, jež v anglické řeči počínala písmenou — M —: Materials, Markets, Money, Men, Machinery (hmota, odbytiště, kapitál, práce a stroje).

práce prací strojovou ve veškeré výrobní činnosti lidské. Kdežto dříve velikost produktivní činnosti byla omezena množstvím lidské a zvířecí práce resp. síly větru a vodní síly, jež byly k dispozici — průmyslovou revolucí stala se tovární výroba nezávislá na hnací síle, nejen co do velikosti, nýbrž i umístění. V této době vyhraňuje se také určitěji ustavičný zápas mezi přírodními silami a lidskou prací, na jehož vítězstvích je budována naše civilisace.

Přírodní bohatství a síla směřuje k zmenšenému výnosu. Proti tomuto přirozenému zjevu můžeme postavití všeobecně uznaný fakt, že lidská práce, účelně a hospodárně organisovaná, směřuje k opaku, t. j. k zvýšenému výnosu. Zvýšeným výnosem rozumíme v tomto případě poměr mezi množstvím úsilí a obětí na jedné straně a výrobním množstvím na druhé straně. Jest to tedy poměr množství. Vliv přírody (tedy přírodní bohatství a síly) a lidské práce na výrobu dá se vyjádřiti též v širším slova smyslu takto: příroda výrobu zmenšuje — lidská práce zvětšuje.

Zvyšování práce a kapitálu, kterýž úkaz byl nazván vnitřní koncentrací v průmyslu, nutí k zlepšování organisace, neboť jinak řízení by se stalo nemožným a ztráty by pohlcovaly zisk. A tím přicházíme k poučce zvýšeného výnosu, již můžeme vysloviti takto: Zvětšení lidské práce a kapitálu vede všeobecně k zlepšené organisaci, jež zvětšuje hospodářskou účinnost jak kapitálu, tak i práce.

Prof. Bullock*) nazval „zvýšený výnos“ přímo „hospodárností organisace“, aby tím výstižněji naznačil význam organisace v moderní civilisaci. Zvýšený výnos znamená zvětšování bohatství, statků a tedy všeobecného blahobytu. Každé zmnožení statků pak vede k snadnějšímu výnosu produktivní činnosti, jelikož výše vyráběcí schopnosti je přímo úměrná velikosti výroby, která při zvýšené životní úrovni stoupá. Zvýšená výroba vynucuje si hospodárnou průmyslovou organisaci, která přispívá ke kolektivní účinnosti kapitálu a práce. Výše civilisace, výše životní úrovně bude tedy vždy záviseti od velikosti výroby, která je jejím přímým měřítkem a bude moci býti po-

*) Viz článek: The variation of productive forces, Quaterly Journal of Economics, 1902. Podobně zmenšeným výnosem nazývá prof. Bullock „nepružnost, nepoddajnost přírody“. Zdůrazňuje tedy spíše příčinu než následek.

souzena podle vyspělosti průmyslové či vůbec výrobní organizace, jejíž účinnost bude jejím nepřímým měřítkem.

Předcházející výhody možno shrnouti v závěr: Lidská civilisace vyrostla z organizované výrobní činnosti individuální. Další vývoj lidské společnosti vedl k dělbě výrobní činnosti, k práci kolektivní, která umožňuje zvyšování blahobytu i při vzrůstajícím počtu obyvatelstva. Kolektivní ráz práce zdůraznil pak element organizační. Průmyslovou revolucí bylo organizování lidské práce povýšeno na nejpřednější národohospodářský problém. Výše dokonalosti organizace hospodářské činnosti stala se úměrnou výši výroby a tedy životní úrovni. A naopak: blahobyt národů stal se odvislým na vyspělosti organizace jejich hospodářství, čili od účinnosti využití složek výrobních, práce a kapitálu resp. hmoty, energie a času. Vyspělost organizace výrobní činnosti tedy určuje výši hmotné civilisace národů.

Em. Šlechta (Amerika).

ZPRÁVY A NÁZORY.

Malá tarifní reforma československých státních drah.

Již v č. 3. minulého ročníku zabývali jsme se problémem reformy našeho železničního tarifu nákladního a vyslovili jsme již tehdy hlavní požadavky, jež by reforma tarifu s hlediska vývojového měla splniti. Náš tarif opírá se až dosud v celku ještě o původní rozdělení starého tarifu rakouského se stejným počtem normálních tříd a systémem výjimečných tarifů, z nichž mnohé měly platnost všeobecnou. Vůči rakouskému tarifu byl ovšem mimo jiné pozměněn barém, a to způsobem ne zcela šťastným, poněvadž nepoměrně zvyšoval sazby na krátké vzdálenosti. Rychlý hospodářský vývoj a změněné poměry poválečné přiměly dráhy okolních států k provedení reformy, takže to byly pouze dráhy československé, které ještě pracovaly se starým tarifním systémem. Převážující veřejnost věnovala tomuto problému značnou pozornost a vypracovala celý reformní plán. Ministerstvo železnic míní od 1. ledna 1928 (poslední zprávy toto datum berou v pochybnost) zavést řadu tarifních úprav a vliv přípravných prací převážující veřejnosti jeví se nejen zřetelně tím, že řada požadavků veřejně vyslovených má být splněna, ale i tím, že samo označení „malá tarifní reforma“ je i slibem splnění dalších požadavků v definitivní reformě „velké“.

Z požadavků, jež nebyly splněny a jež i nadále mají zůstatí úlohou velké tarifní reformy, je nutno předně uvést jednotné propočítání tarifů.